

REGULACJE PRAWNE DOTYCZĄCE SŁUŻBY WOJSKOWEJ W ROSJI W WARUNKACH MOBILIZACJI

Opinia eksperta

Autor: Andriej Tabałow,
prawnik, dyrektor autonomicznej pozarządowej
organizacji „Szkoła Poborowego”

Grudzień 2022

*Fundacja WOT w ramach programu „RITA – Przemiany w regionie” finansowanego przez
Polsko-Amerykańską Fundację Wolności*

TREŚĆ

1. Definicja „służby wojskowej” w Federacji Rosyjskiej	3
2. Regulacja prawna dotycząca służby wojskowej	5
3. Odbycie służby wojskowej	6
3.1. Służba wojskowa w ramach poboru	6
3.2. Odbycie służby wojskowej na podstawie kontraktu	9
3.3. Służba wojskowa w czasie mobilizacji	10
3.4. Szczegóły dotyczące służby wojskowej w okresie mobilizacji i działań wojennych	10
4. Przepisy w związku ze służbą wojskową	14
5. Praktyka organów ścigania	17
Wnioski	21

Raport „Regulacje prawne dotyczące służby wojskowej w Rosji w warunkach mobilizacji”, w wersji polskiej, angielskiej i rosyjskiej został udostępniony na licencji:
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC 4.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.pl>

1. DEFINICJA „SŁUŻBY WOJSKOWEJ” W FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Służba wojskowa w Federacji Rosyjskiej to jedna z form obowiązku wojskowego, który wynika z konstytucyjnego obowiązku obywateli rosyjskich do obrony ojczyzny. Zgodnie z ustawą na wszystkich obywatelach Federacji Rosyjskiej ciąży konstytucyjny obowiązek obrony ojczyzny, jednak nie wszyscy są zobowiązani do odbywania służby wojskowej, tj. pobór nie jest powszechny.

Obecne ustawodawstwo rosyjskie określa przypadki, w których niektóre kategorie obywateli mogą być zwolnione z pełnienia służby wojskowej — są to np. obywatele niezdolni do służby ze względów zdrowotnych; odbywające karę pozbawienia wolności lub kobiety nieposiadających wojskowych specjalności itp.

Służba wojskowa **wiąże się z ograniczeniem obywateli w niektórych konstytucyjnych prawach i wolnościach**, a taka jej forma jak pobór do wojska jest obowiązkowa.

Służbę wojskową mogą odbywać zarówno obywatele Federacji Rosyjskiej, jak i obywatele innych państw.

Obywatele Federacji Rosyjskiej mogą odbywać służbę wojskową w **ramach poboru lub jako ochotnicy** (na podstawie kontraktu) w Siłach Zbrojnych i w oddziałach Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej, w ratowniczych jednostkach wojskowych, służbach wywiadu zagranicznego, agencjach federalnych służb bezpieczeństwa, organach bezpieczeństwa państwa, w prokuraturze wojskowej, w wojskowych organach śledczych Komitetu Śledczego Federacji Rosyjskiej oraz w federalnym organie mobilizacyjnym władz państwowych Federacji Rosyjskiej, jednostkach wojskowych Federalnej Straży Pożarnej i formacjach specjalne utworzonych na czas wojny.

Cudzoziemcy mogą odbywać służbę wojskową **na podstawie kontraktu** na stanowiskach wojskowych, które mogą być obsadzone przez żołnierzy, marynarzy, sierżantów i podoficerów w Siłach Zbrojnych Federacji Rosyjskiej i formacjach wojskowych¹.

Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej są państwową organizacją wojskową, która stanowi podstawę obrony państwa i ma na celu odparcie agresji skierowanej przeciwko Federacji Rosyjskiej, zbrojną ochronę integralności i nienaruszalności jej

¹ *O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej*: Federalna Ustawa z dnia 28 marca 1998 r. Nr 53-FZ [w:] Oficjalna strona firmy „ConsultantPlus”. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_18260/ (dostęp 01.03.2020).

terytorium oraz wykonywanie innych zadań zgodnie z prawem i umowami międzynarodowymi².

Wojska Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej to państwowa organizacja wojskowa, której zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa państwa i społeczeństwa, ochrona praw i wolności człowieka i obywatela³.

Osoby odbywające służbę wojskową nabywają status personelu wojskowego, mają prawa, ponoszą obowiązki i korzystają z gwarancji odpowiadających temu statusowi.

Zgodnie z obowiązującym ustawodawstwem, nie tylko personel wojskowy, ale także obywatele odbywający szkolenie wojskowe lub znajdujący się w mobilizacyjnej rezerwie osobowej mogą odbywać służbę wojskową zgodnie z obowiązującymi przepisami. Jednocześnie obywatele uczestniczący w ochotniczych formacjach zbrojnych (ochotnicy) mogą również posiadać status żołnierza.

² *O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej*: Federalna Ustawa z dnia 28 marca 1998 r. Nr 53-FZ [w:] Oficjalna strona firmy „ConsultantPlus”. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_18260/ (dostęp 01.03.2020).

³ *O żołnierzach Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej*: Federalna Ustawa z dnia 3 lipca 2016 r. Nr 226-FZ [w:] Oficjalna strona firmy „ConsultantPlus”. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_200506/ (dostęp 01.03.2020).

2. REGULACJA PRAWNA DOPTYCZĄCA SŁUŻBY WOJSKOWEJ

Szczegółowa i dogłębna regulacja prawna kwestii związanych z odbyciem służby wojskowej przez obywateli Federacji Rosyjskiej zawarta jest w następujących regulacyjnych aktach prawnych:

- artykuł 59. Konstytucji Federacji Rosyjskiej,
- Ustawa Federalna z dnia 31 maja 1996 r. N 61-FZ „*O obronie*”,
- Ustawa Federalna z dnia 28 marca 1998 r. N 53-FZ „*O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej*”,
- Ustawa Federalna z dnia 3 lipca 2016 r. N 226-FZ „*O oddziałach Gwardii Narodowej Federacji Rosyjskiej*”,
- Ustawa Federalna z dnia 26 lutego 1997 r. N 31-FZ „*O szkoleniu mobilizacyjnym i mobilizacji w Federacji Rosyjskiej*”,
- Ustawa Federalna z dnia 27 maja 1998 r. N 76-FZ „*O statusie personelu wojskowego*”,
- Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 21 września 2022 r. N 647 „*O ogłoszeniu częściowej mobilizacji w Federacji Rosyjskiej*”,
- Dekret Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 10 listopada 2007 r. N 1495 „*O zatwierdzeniu statutów wojskowych Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej*”,
- Regulamin poboru obywateli Federacji Rosyjskiej do służby wojskowej (zatwierdzony Dekretem Rządu Federacji Rosyjskiej z dnia 11 listopada 2006 r. N 663),
- Regulamin wojskowych badań lekarskich (zatwierdzony Dekretem Rządu Federacji Rosyjskiej z dnia 04.07.2013 r. N 565),
- Regulamin poboru obywateli Federacji Rosyjskiej w ramach mobilizacji kierowanych do jednostek wojskowych (przeznaczonych do formacji specjalnych) do pełnienia służby wojskowej na stanowiskach wojskowych przewidzianych na czas wojny lub kierowania ich do pracy na stanowiskach personelu cywilnego Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej, innych wojsk, formacji wojskowych, organów i formacji specjalnych (zatwierdzone Dekretem Rządu Federacji Rosyjskiej z dnia 30 grudnia 2006 r. N 852),
- inne przepisy.

3. ODBYCIE SŁUŻBY WOJSKOWEJ

Służbę wojskową w ramach poboru, służbę wojskową w okresie mobilizacji, służbę wojskową w stanie wojennym i służbę wojskową w czasie wojny obywatele Federacji Rosyjskiej odbywają w ramach obowiązku wojskowego, o którym mowa w art. 59. Konstytucji Federacji Rosyjskiej.

3.1. Służba wojskowa w ramach poboru

Pobór do wojska jest **obowiązkowy**, z wyjątkiem przypadków wyraźnie wymienionych w Ustawie Federalnej „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej”.

Zgodnie z art. 22 ust. 1 Ustawy Federalnej „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej” poborowi podlegają wszyscy obywatele płci męskiej w wieku od 18 do 27 lat, którzy są zarejestrowani w wojsku lub nie, ale są zobowiązani do zarejestrowania się w wojsku i nie przebywają w rezerwie.

Zgodnie z art. 22 ust. 2 Ustawy Federalnej „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej” **nie są powoływani do służby wojskowej ci obywatele, którzy:**

- są zwolnieni ze służby wojskowej,
- są zwolnieni z poboru do służby wojskowej,
- posiadają odroczenie od poboru do służby wojskowej,
- nie podlegają poborowi do służby wojskowej.

Nie podlegają poborowi do służby wojskowej obywatele, dla których zgodnie z Konstytucją Federacji Rosyjskiej na podstawie decyzji komisji poborowej zasadniczą służbę wojskową zastąpiono alternatywną służbą cywilną. Dla takich obywateli ustanawiany specjalny tryb pełnienia służby wojskowej.

Jednym z głównych kryteriów poboru obywateli do służby wojskowej jest ich stan zdrowotny. Ustawa stanowi, że obywatele uznani za niezdolnych do służby wojskowej ze względów zdrowotnych są zwolnieni ze służby wojskowej i nie są powoływani do służby wojskowej.

Zdolność do służby wojskowej ze względów zdrowotnych stwierdza się podczas badania lekarskiego, które stanowi integralną część czynności poborowych i które przeprowadza się w trybie określonym w Regulaminie o wojskowym badaniu lekarskim.

Co roku w Rosji powołuje się do służby wojskowej około 270–300 tysięcy obywateli w wieku poborowym. W celu powołania takiej liczby poborowych przez

system komisariatów wojskowych przechodzi ok. 2–4 razy więcej obywateli w wieku poborowym.

W dniu 21 grudnia 2022 r. na poszerzonym kolegium wojskowym Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej minister obrony Rosji Siergiej Szojgu ogłosił, że w ramach poboru do Sił Zbrojnych ma zamiar stopniowo podnieść wiek poboru obywateli z 18 do 21 lat i podnieść granicę poboru do 30 lat. Także powiedział o możliwości podjęcia służby wojskowej na podstawie kontraktu, na wniosek obywatela, od pierwszego dnia przystąpienia do służby⁴.

Możliwość udziału poborowego personelu wojskowego w działaniach wojennych na terytorium Ukrainy, w innych konfliktach zbrojnych.

Regulamin odbycia służby wojskowej regulują:

— Ustawa Federalna z dnia 28 marca 1998 r. N 53-FZ „O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej”,

— Regulamin procedury odbywania służby wojskowej (zatwierdzony dekretem Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 16 września 1999 r. N 1237)

— ogólne statuty wojskowe Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej.

Pomimo tego, że wysocy urzędnicy Federacji Rosyjskiej wielokrotnie twierdzili, że poborowi nie biorą udziału w tzw. „specjalnej operacji wojskowej” w Ukrainie, istnieją udokumentowane dowody, że jest inaczej.

Tak, podczas posiedzenia rosyjskiej Rady Federacji w dniu 4 marca 2022 r. senatorka Ludmiła Narusowa powiedziała, że dzień wcześniej ze strefy walk zostali wycofani poborowi. W rezultacie ze stuosobowej kompanii przeżyły cztery osoby⁵. W dniu 9 marca 2022 roku fakt udziału poborowych w działaniach wojennych w Ukrainie uznało także Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej⁶. Później prokuratura wojskowa Federacji Rosyjskiej uznała również fakt udziału około 600 poborowych w działaniach wojennych w Ukrainie. Poinformował o tym 7 czerwca 2022 r. podczas przemówienia w Radzie Federacji prokurator wojskowy Zachodniego Okręgu Wojskowego Artur Jegijew⁷.

Innym ogólnie znanym faktem udziału poborowego personelu wojskowego w działaniach wojennych w Ukrainie była historia zniszczenia krążownika

⁴ <http://kremlin.ru/events/president/news/70159>

⁵ <https://www.svoboda.org/a/narusova-o-poteryah-rf-iz-rotiy-v-sto-chelovek-v-zhivyh-ostalosj-chetvero/31736488.html>

⁶ <https://www.kommersant.ru/doc/5250443>

⁷ <https://www.interfax.ru/russia/845047>

rakietowego „Moskwa” z rosyjskiej Floty Czarnomorskiej⁸. Według różnych źródeł 2/3 załogi krążownika mogli stanowić poborowi⁹.

Tymczasem rosyjskie ustawodawstwo nie tylko zezwala, ale wręcz bezpośrednio przewiduje udział poborowych w działaniach wojennych. Art. 2 ust. 3 Regulaminu odbycia służby wojskowej stanowi, że poborowy personel wojskowy może być skierowany do wykonywania zadań w konfliktach zbrojnych (uczestnictwa w działaniach wojennych) po odbyciu co najmniej czteromiesięcznej służby wojskowej i przeszkoleniu w specjalności wojskowej.

Tak więc obywatele Federacji Rosyjskiej, którzy są powołani do służby wojskowej, **mogą w dowolnym momencie brać udział w działaniach wojennych** na terytorium Ukrainy. Dodatkowa szczególna regulacja prawna w tej materii nie jest wymagana.

Ponadto udział poborowych w operacjach wojskowych w Ukrainie jest również możliwy poprzez zmuszanie ich do zawierania kontraktów z wojskiem, odbywa się to zwykle w trybie „dobrowolno-przymusowym”. Takie fakty były wielokrotnie odnotowywane przez rosyjskie organizacje broniące praw człowieka (m.in. „Szkoła Poborowego”, „Matki Żołnierzy Petersburga”, „Ruch Odmowy Służby Wojskowej ze względu na sumienie”). W wielu przypadkach, gdy poborowi odmawiali dobrowolnego podpisania kontraktów, byli do tego zmuszani groźbami i przemocą fizyczną. W niektórych przypadkach umowy były nawet podpisywane przez osoby trzecie w imieniu poborowych, które nic o tym nie wiedziały.

Rosyjskie ustawodawstwo przewiduje wprawdzie możliwość podpisania umowy przez poborowego, ale dopiero po 3 miesiącach służby¹⁰.

Przeniesienie personelu wojskowego z poboru na kontrakt pozwala dowództwu i władzom na swobodniejsze dysponowanie personelem wojskowym i eliminuje ograniczenia wizerunkowe związane z politycznymi deklaracjami rosyjskiego kierownictwa, że poborowi rzekomo nie biorą udziału w działaniach wojennych.

Pośrednio władze potwierdzają praktykę kierowania poborowych na służbę na podstawie kontraktu. „Poborowi mają już możliwość podpisania umowy” — powiedział Dmitrij Pieskow, rzecznik prasowy prezydenta Federacji Rosyjskiej, zapytany, czy omawiana jest opcja zezwolenia poborowym na swobodny wyjazd do „strefy specjalnej operacji wojskowej”. — „Każdy poborowy może podpisać kontrakt, jeśli chce” — powiedział rzecznik Kremlu dla agencji TASS¹¹.

⁸ <https://www.currenttime.tv/a/srochniki-kreyser-moskva-voyna/31907678.html>

⁹ <https://www.dw.com/ru/agentstvo-na-krejsere-moskva-bylo-okolo-300-srochnikov/a-61682700>

¹⁰ http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_18260/2976e6b52fdae8cf180047026d1b613c724006a2/

¹¹ <https://tass.ru/politika/16762179>

3.2. Odbycie służby wojskowej na podstawie kontraktu

Liczba żołnierzy kontraktowych w armii rosyjskiej w marcu 2019 r. wynosiła 394 tys. osób. Podczas specjalnego posiedzenia Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej 21 grudnia 2022 r. minister obrony Rosji Siergiej Szojgu ogłosił plany zwiększenia liczby żołnierzy kontraktowych w szeregach Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej do 695 tys., w tym — do 521 tys. osób do końca 2022 r.¹².

Kontrakt na służbę wojskową może być zawarty między obywatelem Rosji lub obywatelem obcego państwa z Ministerstwem Obrony Federacji Rosyjskiej, innym federalnym organem wykonawczym lub federalnym organem państwowym, w którym przewidziana jest służba wojskowa.

Kontrakt zawierany jest z obywatelem na piśmie. Zasada dobrowolności w przyjęciu obywatela na służbę wojskową na podstawie kontraktu została ustanowiona przez prawo, ale w praktyce nie zawsze jest przestrzegana. Kontrakt określa okres, w którym obywatel zamierza odbyć służbę wojskową, a także inne warunki, które obejmują prawa i obowiązki obywatela.

W latach 2021–2022 nastąpiła olbrzymia zmiana legislacyjna w zakresie zarówno poszerzenia kręgu osób, z którymi można zawrzeć kontrakt na służbę wojskową, jak i dotyczących ułatwienia warunków jej zawierania.

Podczas poszerzonego kolegium wojskowego Ministerstwa Obrony Federacji Rosyjskiej 21 grudnia 2022 r. minister obrony Siergiej Szojgu ogłosił o nowych ułatwieniach i zaproponował umożliwienie poborowym zawarcia kontraktu na służbę wojskową od pierwszego dnia przystąpienia do służby¹³.

Główne problemy obywateli, którzy zawarli kontrakty na służbę wojskową z Ministerstwem Obrony Federacji Rosyjskiej:

- 1) Tzw. „dobrowolno-obowiązkowy” (a czasem tylko przymusowy) charakter zawierania kontraktów. Taka praktyka jest powszechna w jednostkach wojskowych, gdzie poborowi są zmuszani do podpisywania kontraktów pod naciskiem gróźb i przemocy. Zdarzały się sytuacje, że nawet w przypadku odmowy podpisania umowy były podpisywane przez dowódców personelu wojskowego bez wiedzy zainteresowanych;
- 2) w związku z ogłoszeniem mobilizacji w Rosji wszystkie zawarte wcześniej kontrakty, w tym krótkoterminowe, oraz nowo zawarte kontrakty zostały automatycznie przedłużone, nawet po wygaśnięciu okresu ich obowiązywania do końca okresu częściowej mobilizacji. Innymi słowy,

¹² <http://kremlin.ru/events/president/news/70159>

¹³ <http://kremlin.ru/events/president/news/70159>

żołnierze są traktowani jako „zniewoleni” w armii rosyjskiej, nie mają możliwości z własnej woli nie tylko wypowiedzenia tych kontraktów przed końcem upływu ich ważności, ale nawet nie mogą odejść ze służby wojskowej po upływie okresu, na który były zawarte kontrakty;

- 3) wojskowi w ramach kontraktu mają tylko 3 prawne możliwości rozwiązania kontraktu: 1) osiągnięcie granicy wieku służby wojskowej (50 lat), 2) ze względów zdrowotnych (otrzymanie kategorii „D” stwierdzonej przez wojskową komisję lekarską, co jest równoznaczne do uzyskania stopnia niepełnosprawności), 3) popełnienia przestępstwa i otrzymanie wyroku pozbawienia wolności.

3.3. Służba wojskowa w czasie mobilizacji

Obywatele Federacji Rosyjskiej, którzy znajdują się w rezerwie i nie mają prawa do odroczenia od służby wojskowej, podlegają poborowi do służby wojskowej w drodze mobilizacji¹⁴.

Okres służby wojskowej w czasie mobilizacji nie jest określony ustawą i jest w pełni określany przez Ministerstwo Obrony Federacji Rosyjskiej i prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Po ogłoszeniu mobilizacji obywatele otrzymali prawo do zawarcia kontraktu na służbę wojskową.

3.4. Szczegóły dotyczące służby wojskowej w okresie mobilizacji i działań wojennych

Zgodnie z art. 1 ust. 2 ustawy federalnej „O statusie żołnierza” żołnierzom powierzono obowiązek przygotowania do zbrojnej obrony i zbrojna obrona Federacji Rosyjskiej, co wiąże się z koniecznością **bezwzględnego** wypełniania powierzonych zadań w każdych warunkach, w tym w stanie zagrożenia życia.

Punkt 16. Karty Służby Wewnętrznej Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej zobowiązuje żołnierza **do bezwzględnego** wykonywania rozkazów dowódców (przełożonych).

Takie zmiany weszły w życie 24 września 2022 r. Jeśli przed 21 września 2022 r., tj. dniem ogłoszenia tzw. „częściowej mobilizacji”, żołnierz miał możliwość odmowy udziału w działaniach wojennych na terytorium Ukrainy z tego czy innego powodu, w tym na podstawie klauzuli sumienia, bez narażenia się na represję o

¹⁴ https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_13454/

charakterze karnym, związanych z ewentualnym pozbawieniem wolności, to od 21 września 2022 r. takich możliwości już nie ma.

Pomimo że część 3. art. 59. Konstytucji Federacji Rosyjskiej przewiduje prawo obywateli, wynikające z przekonań, do zastąpienia służby wojskowej alternatywną służbą cywilną, **w rzeczywistości prawo to nie jest możliwe do zrealizowania**, ponieważ nie ma normatywnych przepisów prawnych regulujących tryb korzystania z tego prawa przez obywateli już odbywających służbę wojskową.

Rosyjski ustawodawca, uchwalając ustawę „O alternatywnej służbie cywilnej”, nie zakładał, że obywatel może mieć przekonania antywojenne i inne bezpośrednio w trakcie odbywania służby wojskowej, dlatego ustawa „O alternatywnej służbie cywilnej” przewiduje takie prawo tylko dla poborowych, tj. obywateli podlegających jedynie poborowi do służby wojskowej.

Wykorzystując tę lukę prawną, 18 października 2022 r. Newski Sąd Rejonowy w Petersburgu odmówił zmobilizowanemu Kiriłłowi Berezinowi zastąpienia służby wojskowej alternatywną służbą cywilną¹⁵.

Według Berezina, zmobilizowanego 24 września 2022 r., udział w działaniach wojennych jest sprzeczny z jego przekonaniami — jest osobą wierzącą. Tego samego dnia zwrócił się z wnioskiem o alternatywną służbę wojskową. Przedstawiciele wojskowego biura zaciągowego w rejonie newskim odpowiedzieli, że nie ma takiego prawa. Sam Berezin przebywał w jednostce wojskowej w Białgorodzie, gdzie był szkolony i przygotowywany do wysłania do strefy „specjalnej operacji wojskowej”, tj. Ukrainy. „Ze strony dowódcy były groźby pod adresem Kiriłła. Powiedziano mu, że będzie żałował tego, że zwrócił się do sądu” — opowiedziała dziennikarzom Marina Cyganowa, obrończyni Berezina, powołując się na słowa kolegi powoda.

Przedstawicielka oskarżonych (Miejski Komisariat Wojskowy Petersburga oraz komisji zaciągowych obwodu i miasta) Irina Aristarchowa stwierdziła przed sądem, że Kiriłł Berezin nie ma prawa zamienić służby wojskowej na alternatywną służbę cywilną, ponieważ jest ona dostępna tylko dla młodych ludzi poniżej 27. roku życia, którzy nie znajdują się w rezerwie Sił Zbrojnych Federacji Rosyjskiej. Ponadto uważa, że nie może być mowy o sprzeczności z jego przekonaniami, skoro powód odbył już służbę wojskową, od 2013 do 2014 roku¹⁶.

Sąd, odmawiając Berezinowi, podkreślił w swojej decyzji, że na alternatywną służbę cywilną jest obecnie kierowana jedynie określona kategoria obywateli, wyszczególniona w części 1. art. 22. ustawy federalnej z dnia 28 marca 1998 r. N

¹⁵ https://nvs--spb.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=627170724&case_uid=ba9ded0f-6203-4ab1-973e-8f4802ec5a6c&delo_id=41

¹⁶ <https://www.kommersant.ru/doc/5620694>

53-FZ „*O obowiązku wojskowym i służbie wojskowej*” — w ramach mobilizacji dla obywateli podlegających mobilizacji nie przewiduje się zastąpienia służby wojskowej alternatywną służbą cywilną.

Obecnie w rosyjskiej praktyce sądowej istnieje tylko jedno orzeczenie sądu chroniące prawo obywatela do zastąpienia służby wojskowej alternatywną służbą cywilną w okresie mobilizacji.

30 listopada Gatchyński Sąd Rejonowy w obwodzie leningradzkim uwzględnił skargę administracyjną zmobilizowanego Pawła Muszumanskiego uznając jego zaciąg do służby wojskowej w ramach mobilizacji za nielegalny¹⁷. Osoba, która odbyła kiedyś zastępczą służbę cywilną, nie może być skierowana do wojska podczas mobilizacji, stwierdził sąd.

W swoim wniosku Muszumanski tak tłumaczył swoją odmowę: „Nie mogę wykonywać rozkazów zmierzających do zniszczenia czy okaleczania żywych ludzi”. Muszumanski jest ewangelistą, wcześniej ze względu na swoje przekonania religijne odbył alternatywną służbę wojskową w psychoneurologicznej szkole z internatem w mieście Kingisepp. Po ogłoszeniu tzw. „częściowej mobilizacji” został skierowany do służby w jednostce wojskowej.

Na początku października 23-letni Paweł Muszumansky, już z jednostki, złożył wniosek administracyjny do Sądu Miejskiego w Gatchynie. Domagał się uznania decyzji o mobilizacji za niezgodną z prawem. Rozprawa wstępna odbyła się 15 listopada; sąd zawiesił decyzję komisji zaciągowej, na podstawie której Muszumanski był skierowany do jednostki. Nie dawało to jednak Muszumanskiemu prawa do opuszczenia jednostki¹⁸.

Wyniki:

1. Obecne ustawodawstwo rosyjskie wprost przewiduje udział poborowych w operacjach wojskowych i konfliktach zbrojnych.
2. Obywatele Federacji Rosyjskiej, którzy zostali powołani do służby wojskowej, nie mają prawnej możliwości uchylecia się od udziału w działaniach wojennych, w tym na terytorium Ukrainy, jeżeli tak postanowią Ministerstwo Obrony Rosji i prezydent Rosji, który jest Najwyższym Głównodowodzącym kraju.
3. Udział poborowych w ewentualnych zbrodniach wojennych jest z jednej strony konsekwencją nałożonego na nich przez prawo obowiązku

¹⁷ <https://gatchinsky-->

lo.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=r_juid&vnkod=47RS0006&srv_num=1&delo_id=41&case_ty
[pe=0&judicial_uid=47RS0006-01-2022-006539-37](https://lo.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=r_juid&vnkod=47RS0006&srv_num=1&delo_id=41&case_ty)

¹⁸ <https://www.kommersant.ru/doc/5695071>

bezwzględnego wykonywania poleceń wyższych dowódców i przełożonych, a z drugiej strony — wynika z możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za odmowę wykonania rozkazu (nawet karnego), odmowę udziału w działaniach wojennych, a także za dobrowolne poddanie się.

4. PRZESTĘPSTWA W ZWIĄZKU ZE SŁUŻBĄ WOJSKOWĄ

Przestępstwa w związku ze służbą wojskową tworzą osobną, szczególną strukturę przestępstw, które są regulowane w rozdziale 33. Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej. Zawiera on 22 rodzaje przestępstw¹⁹.

Aktualny skład przestępstw w związku ze służbą wojskową oraz kary za nie przedstawiono w *Tabeli 1*.

Należy zauważyć, że na dzień przed ogłoszeniem przez Władimira Putina częściowej mobilizacji w Rosji Duma Państwowa Federacji Rosyjskiej dokonała zmian w Kodeksie Karnym Federacji Rosyjskiej, znacznie zaostrzając kary za niektóre rodzaje przestępstw popełnianych przez wojskowych w okresach mobilizacji, stanu wojennego, wojny i podczas działań wojennych.

Ponadto dodano nowe przestępstwa: 1) odmowa udziału żołnierza w działaniach wojennych, 2) dobrowolne poddanie się.

Tabela 1

Przestępstwa w związku ze służbą wojskową

Artykuł Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej	Czyn zabroniony	Kara (w okresie mobilizacji lub stanu wojennego, w czasie wojny lub w warunkach konfliktu zbrojnego czy działań bojowych)
332.	Niewykonanie polecenia dowódcy. Odmowa wzięcia udziału w działaniach wojennych lub działaniach bojowych. To samo, co pociągnęło poważne konsekwencje.	Kara pozbawienia wolności od 2 do 3 lat Kara pozbawienia wolności od 3 do 10 lat
333.	Opór wobec dowódcy lub zmuszanie go do naruszenia obowiązków służby wojskowej	Kara pozbawienia wolności od 5 do 15 lat

¹⁹ http://www.konsultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/6acefee0e4d510cf9f2d8d0ae8902963b82356c/

334.	Pobicie lub inna przemoc wobec dowódcy, popełniona podczas odbywania służby wojskowej lub w związku z pełnieniem tych obowiązków	Kara pozbawienia wolności od 5 do 15 lat
337.	Nieuprawnione opuszczenie jednostki lub miejsca służby: 1) trwające dłużej niż dwa dni, ale nie dłużej niż dziesięć dni, 2) więcej niż dziesięć dni, ale nie więcej niż jeden miesiąc, 3) trwające dłużej niż jeden miesiąc.	Kara pozbawienia wolności do 5 lat Kara pozbawienia wolności do 7 lat Kara pozbawienia wolności od 5 do 10 lat
338.	Dezercja (nieuprawnione opuszczenie jednostki lub miejsca służby w celu uniknięcia służby wojskowej)	Kara pozbawienia wolności od 5 do 15 lat
339.	Uchylanie się od służby wojskowej przez żołnierza poprzez udawanie choroby lub wyrządzanie sobie jakiegokolwiek krzywdy (samookaleczenie), lub fałszowanie dokumentów albo inne oszustwo	Kara pozbawienia wolności od 5 do 10 lat
340.	Naruszenie zasad dyżuru bojowego (służba bojowa)	Kara pozbawienia wolności od 5 do 10 lat
341.	Naruszenie zasad służby granicznej	Kara pozbawienia wolności od 5 do 10 lat
342.	Naruszenie ustawowych zasad pełnienia służby wartowniczej	Kara pozbawienia wolności od 5 do 10 lat
344.	Naruszenie ustawowych zasad służby wewnętrznej i patrolowania w garnizonie	Kara pozbawienia wolności do 7 lat
346.	Umyślne zniszczenie lub uszkodzenie broni, amunicji lub elementów wyposażenia wojskowego	Kara pozbawienia wolności od 5 do 10 lat

347.	Zniszczenie lub uszkodzenie przez zaniedbanie broni, amunicji lub elementów wyposażenia wojskowego	Kara pozbawienia wolności do 5 lat
348.	Utrata mienia wojskowego	Kara pozbawienia wolności do 7 lat
352.1.	Dobrowolne poddanie się	Kara pozbawienia wolności od 3 do 10 lat

5. PRAKTYKA ORGANÓW ŚCIGANIA

Praktyka sądowa i policyjna dotycząca nowych i ostrzejszych elementów przestępstw przeciwko służbie wojskowej w okresie mobilizacji i działań wojennych dopiero zaczęła się kształtować. Na poważną i dogłębną analizę prawną jest jeszcze za wcześnie, ponieważ pierwsze wyroki zaczęły zapadać dopiero w grudniu 2022 roku. Pierwsze wnioski wskazują jednak, że we wszystkich przypadkach przeważa oskarżycielski charakter wyroków z wymierzeniem realnych terminów pozbawienia wolności.

W dniu 6 grudnia 2022 roku wojskowy sąd garnizonowy w Nowogrodzie Wielkim wydał wyrok skazujący żołnierza Daniła Iwanowa, oskarżonego o opuszczenie miejsca pełnienia służby wojskowej przez okres dłuższy niż miesiąc (część 5 art. 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej). Został skazany na 5 lat pozbawienia wolności w zawieszeniu²⁰.

Według adwokata, Iwanow został oskarżony o opuszczenie jednostki w obwodzie biełgorodzkiem pod koniec kwietnia i powrócił do niej we wrześniu, po ogłoszeniu mobilizacji. Obrońca odmówił wyjaśnienia, czy Iwanow brał udział w walkach w Ukrainie przed ucieczką²¹.

W dniu 7 grudnia garnizonowy sąd wojskowy w Sołniecznogorsku w obwodzie moskiewskim wydał wyrok w sprawie żołnierza Aleksieja Sozonowa, oskarżonego o opuszczenie miejsca odbywania służby wojskowej (art. 337 ust. 4; art. 337 ust. 3.1 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej). Został skazany na 4 lata pozbawienia wolności w zawieszeniu²².

W dniu 7 grudnia garnizonowy sąd wojskowy w Groznm wydał wyrok skazujący żołnierza kontraktowego Kurasza Gerejewa. Jak wynika z akt sprawy, był nieobecny na służbie przez ponad trzy miesiące, za co został skazany z części 4 art. 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej (*Nieuprawnione opuszczenie jednostki lub miejsca służby, niestawiennictwo bez ważnego powodu do służby przez okres dłuższy niż jeden miesiąc, popełnione przez wojskowego pełniącego służbę wojskową na podstawie poboru lub kontraktu*). Sąd skazał go na 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu z analogicznym okresem próby.

²⁰ https://gvs--nvg.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=61635641&case_uid=ac5eeddf-8b53-4e1a-bd54-ec2bd2a21d0f&delo_id=1540006

²¹ <https://meduza.io/news/2022/12/16/v-rossii-vynesli-pervye-prigovory-po-statyam-o-dezertirstve-i-samovolnom-ostavlenii-chasti-vo-vremya-mobilizatsii>

²² https://sgvs--mo.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=r_juid&vnkod=77GV0006&srv_num=1&delo_id=1540006&case_type=0&judicial_uid=77GV0006-01-2022-000266-18

14 grudnia sąd garnizonowy w Murmańsku wydał wyrok w sprawie żołnierza Maksima Małyszewa, oskarżonego o dezercję w okresie mobilizacji i usiłowanie nielegalnego przekroczenia granicy. Nie wiadomo, jaką karę otrzymał: tekst wyroku nie został opublikowany na stronie internetowej sądu, co według doniesień mediów wynika z „niejawności i tajności posiedzenia”.

15 grudnia sąd garnizonowy w Krasnojarsku wydał wyrok skazujący żołnierza kontraktowego Antona Czernyszowa²³, który bez ważnego powodu nie stawiał się na służbie i wyjechał do Kraju Krasnojarskiego. Był nieobecny na służbie od lipca do września, za co został skazany z części 4 art. 337 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej. Sąd zmienił kwalifikację oskarżenia na łagodniejszą, mimo że organy śledcze zarzuciły żołnierzowi popełnienie przestępstwa z części 5 artykułu 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej, zagrożonego karą od 5 do 10 lat pozbawienia wolności — według śledztwa do przestępstwa doszło w okresie mobilizacji i działań wojennych. W rzeczywistości Czernyszow nie pojawił się w jednostce, gdy jeszcze nie było mobilizacji, ale przybył do żandarmerii wojskowej natychmiast po tym, jak dowiedział się o rozpoczęciu mobilizacji²⁴. Czernyszow został skazany na karę 1 roku pozbawienia wolności w kolonii karnej.

W dniu 16 grudnia 2022 r. sąd garnizonowy w Czelabińsku rozpoznał sprawę karną przeciwko żołnierzowi kontraktowemu, szeregowemu Aleksiejowi Kirgijenkowowi²⁵, oskarżonemu przez organy śledcze o popełnienie przestępstwa z części 5 art. 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej (*Nieuprawnione opuszczenie jednostki lub miejsca służby, popełnione przez żołnierza odbywającego służbę wojskową na podstawie umowy, w okresie mobilizacji*).

22 sierpnia 2022 r. szeregowy Kirgijenkow opuścił bez zezwolenia miejsce służby w Czelabińsku. W dniu 26 września 2022 roku został wykryty przez Żandarmerię Wojskową w Czelabińsku i przewieziony do komendantury wojskowej, w związku z czym jego nielegalny pobyt poza terenem jednostki wojskowej zakończył się.

Sąd uznał żołnierza kontraktowego za winnego opuszczenia jednostki bez zezwolenia w okresie mobilizacji i skazał go na karę 5 lat i 1 miesiąca pozbawienia wolności w kolonii karnej z grzywną w wysokości 15 tys. rubli²⁶.

²³ https://kgvs--krk.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=r_juid&vnkod=54GV0007&srv_num=1&delo_id=1540006&case_type=0&judicial_uid=54GV0007-01-2022-000146-27

²⁴ http://kgvs.krk.sudrf.ru/modules.php?name=press_dep&op=1&did=637

²⁵ https://chgvs--chel.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=425800527&case_uid=d4fca2e3-dcc8-4a48-80ec-093aee1edc29&delo_id=1540006&new=

²⁶ http://chgvs.chel.sudrf.ru/modules.php?name=press_dep&op=1&did=397

23 grudnia garnizonowy sąd wojskowy w Groznym wydał wyrok skazujący żołnierza Aleksandra Chmielowa²⁷, oskarżonego na podstawie ust. 3.1 artykułu 337 Kodeksu karnego Federacji Rosyjskiej (*Nieuprawnione opuszczenie jednostki lub miejsca służby, a także niestawienia się na czas bez ważnego powodu do służby na więcej niż dziesięć dni, ale nie więcej niż jeden miesiąc, popełniane przez żołnierzy odbywających służbę wojskową na podstawie poboru lub kontraktu w okresie mobilizacji*). Chmielow 22 września 2022 r., czyli w okresie mobilizacji ogłoszonej w Federacji Rosyjskiej Dekretem Prezydenta Federacji Rosyjskiej z dnia 21 września 2022 r. nr 647 nie stawiał się do służby i nadal spędzał czas według własnego uznania w mieście Rostów nad Donem do dnia 12 października 2022 r. Został za to skazany na karę 2 lat pozbawienia wolności z odbyciem kary w kolonii karnej o powszechnym rygorze²⁸.

27 grudnia garnizonowy sąd wojskowy w Groznym wydał wyrok skazujący żołnierza Denisa Gajnullina²⁹, oskarżonego o popełnienie przestępstwa z ust. 3.1 artykułu 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej. Nie wiadomo, jaką karę wymierzył sąd.

Także sąd garnizonowy w Permie skazał żołnierza poborowego na podstawie ust. 5 artykułu 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej (*Nieuprawnione opuszczenie jednostki lub miejsca służby, a także niestawienie się na czas bez uzasadnionego powodu służby dłuższej niż miesiąc, popełnione przez żołnierza odbywającego służbę wojskową na podstawie poboru lub kontraktu, w okresie mobilizacji lub stanu wojennego, w czasie wojny lub w warunkach konfliktu zbrojnego lub działań bojowych*). Ustalono, że żołnierz samowolnie opuścił jednostkę wojskową i udał się do domu, tym samym tymczasowo miał się uchylać od służby wojskowej. W sumie był nieobecny od 14 sierpnia do 2 października, czyli ponad miesiąc. Sąd skazał go na karę 5 lat pozbawienia wolności z możliwością odbycia kary w kolonii karnej o powszechnym rygorze³⁰.

W dniu 22 grudnia garnizonowy sąd wojskowy w Jużnosachalińsku za popełnienie przestępstwa z ust. 4 art. 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej skazał żołnierza Konstantina Sannikowa³¹.

²⁷ https://gvs--chn.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=r_juid&vnkod=61GV0012&srv_num=1&delo_id=1540006&case_type=0&judicial_uid=61GV0012-01-2022-000565-76

²⁸ http://gvs.chn.sudrf.ru/modules.php?name=press_dep&op=1&did=758

²⁹ https://gvs--chn.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&srv_num=1&name_op=case&case_id=22821097&case_uid=c5055c66-4634-4c39-85d5-92071a4cf271&delo_id=1540006&new=

³⁰ <https://perm.rbc.ru/perm/freenews/63ad4bdf9a7947025f46b454>

³¹ https://yusgvs--sah.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=r_juid&vnkod=27GV0012&srv_num=1&delo_id=1540006&case_type=0&judicial_uid=27GV0012-01-2022-000202-75

³¹ https://yusgvs--sah.sudrf.ru/modules.php?name=sud_delo&name_op=r_juid&vnkod=27GV0012&srv_num=1&delo_id=1540006&case_type=0&judicial_uid=27GV0012-01-2022-000202-75

Na rozprawie ustalono, że 24 lipca 2022 r. Sannikow w celu czasowego uchylenia się od służby wojskowej, chcąc uniknąć skierowania do strefy „specjalnej operacji wojskowej”, samowolnie opuścił miejsce czasowej dyslokacji jednostki wojskowej w obwodzie biełgorodzkim, po czym mieszkał w mieście Łyśwa w obwodzie permskim i innych miejscowościach, spędzając czas wedle własnego uznania. Za popełnienie przestępstwa z ust. 4 art. 337 Kodeksu Karnego Federacji Rosyjskiej Sannikow został skazany na karę 3 lat pozbawienia wolności z możliwością odbycia kary w kolonii poprawczej³².

³² http://yusgvs.sah.sudrf.ru/modules.php?name=press_dep&op=1&did=925

WNIOSKI

Obywatele Federacji Rosyjskiej odbywają służbę wojskową na podstawie poboru i kontraktu oraz w wyniku mobilizacji ogłoszonej 21 września 2022 r. na podstawie dekretu prezydenta Federacji Rosyjskiej.

Obecne ramy prawne regulujące kwestie związane z pełnieniem służby wojskowej w okresie mobilizacji i działań wojennych to zestaw środków zakazujących i represyjnych, mających na celu utrzymanie (aż po zniewolenie) dowolnego żołnierza w strefie działań wojennych, nawet wbrew jego woli:

- 1) przewiduje się możliwość wysłania dowolnego żołnierza w dowolnym momencie w rejon działań bojowych;
- 2) wojskowi nie mają prawa wyboru miejsca służby lub odmowy pełnienia służby;
- 3) odbywający służbę na podstawie kontraktu nie mają możliwości wypowiedzenia kontraktów, okres ich obowiązywania ulega automatycznemu przedłużeniu do końca okresu mobilizacji;
- 4) odbywający służbę wojskową na podstawie kontraktów mają tylko 3 możliwości rozwiązania kontraktu przed terminem: 1) osiągnięcie granicy wieku służby wojskowej (50 lat), 2) ze względów zdrowotnych (otrzymanie kategorii „D” na podstawie decyzji komisji lekarskiej, która jest równoznaczna z otrzymaniem stopnia niepełnosprawności), 3) popełnienie przestępstwo i otrzymanie kary pozbawienia wolności;
- 5) wojskowi nie mają prawnego prawa kwestionować rozkazu dowódcy lub odmówić jego wykonania. W przeciwnym razie grozi im odpowiedzialność zagrożona karą pozbawienia wolności do lat 10;
- 6) wojskowi nie mają prawa odmówić udziału w działaniach wojennych pod rygorem odpowiedzialności zagrożonej karą pozbawienia wolności do lat 10;
- 7) wojskowi są faktycznie pozbawieni możliwości korzystania z prawa do zamiany służby wojskowej na alternatywną służbę cywilną;
- 8) żołnierze, którzy samowolnie opuścili miejsce pełnienia służby (miejsce działań wojennych), uznawani są za popełniających przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 15;
- 9) takiej prawnej możliwości pozbawiony jest członek sił zbrojnych, który ze względu na przeżycie lub klauzulę sumienia chciałby odmówić udziału w działaniach wojennych i dobrowolnie poddać się jako jeńiec. Popęlnienie takiego czynu traktowane jest jako przestępstwo zagrożone karą do 15 lat pozbawienia wolności.

Nowa praktyka organów ścigania kształtująca się w warunkach mobilizacji i działań wojennych wskazuje na totalny oskarżycielski charakter orzeczeń sądowych i stosowanie kar głównie w postaci pozbawienia wolności.

W warunkach współczesnego represyjnego systemu prawnego Rosji, wobec braku legalnych sposobów uchylania się od służby wojskowej, odmowa odbycia służby wojskowej i udziału w działaniach wojennych w Ukrainie przez jakiegokolwiek obywatela rosyjskiego powinna być postrzegana nie tyle jako akt samoobrony czy przetrwania, ale jako akt politycznego i moralnego sprzeciwu wobec rządzącego reżimu.

Obywatele Federacji Rosyjskiej odbywający służbę wojskową (na podstawie poboru, kontraktu, mobilizacji) nie mają żadnej prawnej możliwości nieuczestniczenia w działaniach wojennych lub odmowy udziału w nich, nawet jeśli powołują się na klauzulę sumienia. Za swoje pozycje antywojenne, w tym za bezprawną odmowę udziału w działaniach wojennych, za odmowę wykonywania rozkazów dowódców, za opuszczanie miejsc służby wojskowej, obywatele ci są poddawani surowym represyjnym prześladowaniom ze strony państwa.

Dla żołnierza, który chce odmówić udziału w działaniach wojennych, w rzeczywistości jest na to tylko jeden sposób — popełnić przestępstwo i pójść za to do więzienia lub kolonii. Trudne do wykonania są dwie inne możliwe alternatywy:

- 1) ucieczka z wyjazdem poza Federację Rosyjską. W tym przypadku pojawia się kwestia prześladowania i ochrony w państwach trzecich;
- 2) dobrowolne poddanie się Siłom Zbrojnym Ukrainy z jednoczesnym wszczęciem sprawy karnej w Rosji. W tym przypadku pojawiają się pytania o status i gwarancje zachowania życia takich obywateli w Ukrainie oraz kwestię ich późniejszego tranzytu do bezpiecznych krajów i późniejszej legalizacji ich pobytu.